

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Милена Емилова Моцинова-Бръчкова
ВТУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ, КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

относно дисертационен труд на тема:

**„Интерактивните методи в часовете по „Философия“ за развитие на
емоционалната интелигентност у учениците“**

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
по професионално направление 2.3. „ФИЛОСОФИЯ НА КУЛТУРАТА,
ПОЛИТИКАТА, ПРАВОТО И ИКОНОМИКАТА“ – ФИЛОСОФИЯ В СРЕДНИТЕ
УЧИЛИЩА

на ИВА ЙОРДАНОВА ДОЙНОВА

СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет
Катедра „Логика, етика, естетика ”
Научен ръководител: доц. д-р Анна Николова Бешкова

гр. София
2025

1. Данни за дисертанта

През 1998 г. Ива Йорданова Дойнова получава магистърска степен по специалност „Административен и здравен мениджмънт. Социални дейности“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 2003 г. завършва магистърска програма по „Психология“ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 2019 г. получава магистърска степен в магистърска програма „Философия за средните училища“ към СУ „Св. Кл. Охридски“.

Ива Дойнова има множество следдипломни квалификации, участия в обучения и курсове. През 2002 г. е преминала обучение към *Българско дружество по психодрама и групов психотерапия (асистент – 500 часа)*.

Има професионален опит като психиатрична медицинска сестра и социален работник в *Държавна психиатрична болница – гр. Севлиево*; като старши експерт в *отдел „Закрила на детето“ – гр. Севлиево*. Понастоящем е Старши учител – Философия, Гражданско образование в *ПГ по туризъм „Пенчо Семов“ – гр. Габрово*.

2. Данни за докторантурата

От 01.02.2020 г. Ива Йорданова Дойнова е зачислена в задочна докторантура към СУ „Св. Кл. Охридски“, Философски факултет, по професионално направление: 2.3. Философия, докторска програма „Философия в средните училища“ към катедра „Логика, етика, естетика“.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на катедра „Логика, етика, естетика“ към Философски факултет СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 22 октомври 2024 г.

3. Данни за дисертацията

Представената за рецензиране разработка е в общ обем от 243 страници и е съставен от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Библиографията включва 121 заглавия, от които 60 са на български, 18 на руски и 43 са на английски език. Включени са 25 таблици и 46 фигури, както и пет приложения.

В увода на дисертационния труд авторката мотивира актуалността на проблематиката и необходимостта от развитие на емоционалната интелигентност в контекста на новата образователна политика и компетентностния подход. Според нея „актуалността на проблема се обуславя от особеностите на новите поколения, новото „глобално“ образование и политика, свързана с необходимостта от формиране на нови компетентности и умения, изискващи търсене и прилагане на разнообразни подходи и методи, които да се включват в образователния процес“.

Авторката откроява значението на емоционалната интелигентност като една от предпоставките за формирането на социалната и емоционална компетентност. Според нея „разбирането на собствените чувства и емоции, способността за направлянето им за постигане на целите, развиване и поддържане на междуличностните отношения, ефективното управление на междуличностните конфликти и други, са ключови умения, формирането и развитието на които са от съществено значение за функционирането и психическия комфорт на младите хора“. (стр. 5)

Дисертацията се фокусира върху изследване на влиянието на интерактивните методи, прилагани в часовете по „Философия“ за формирането и развитието на емоционална интелигентност у учениците в средното училище.

Уводът на дисертационния труд съдържа кратко описание на съдържанието на главите.

В увода към Автореферата докторантката представя основната цел, задачи, обект и предмет на изследването, хипотеза и методите за изследване.

Съобразно поставената основна цел докторантката формулира два типа изследователски задачи – задачи с теоретико-изследователски характер и задачи с емпирико-приложен характер.

Обект на изследването в дисертационния труд са ученици от 8. клас (14-15г.) на професионална гимназия по туризъм „Пенчо Семов“ – град Габрово. Предмет на емпиричното изследване е развитието на емоционалната интелигентност, както и връзката ѝ с формирането на социална и емоционална компетентност у учениците в средното училище чрез прилагането на интерактивни методи в часовете по „Философия“.

Като основна хипотеза авторката формулира твърдението, че „разработването и прилагането на подходящи интерактивни методи в часовете по „Философия“, може да повиши емоционалната интелигентност при учениците в средното училище“. (Автореферат, стр. 5)

Използваните методи за изследване са научноизследователски и емпирични методи: издирване, анализ и синтез на научна литература, свързана с емоционалната интелигентност, интерактивните методи, новите поколения; анализ и синтез на нормативна документация, свързана с новата образователна политика и компетентностния подход; научно наблюдение, което дава възможност за непосредствено и целенасочено възприемане на изследваното явление от изследователя; основният инструментариум представлява въпросници с набор от тестове предназначени за изследваните ученици.

Теоретичният обзор по темата е представен в **Глава първа „Новата образователна политика в обучението по „Философия“ в средните училища“**

Първи параграф „Основни аспекти на новата образователна политика в обучението по „Философия“ разглежда преструктурирането на образователната система с цел формиране на личности, които да притежават умения да се справят в сложната и конкурентна съвременна обстановка.

Авторката акцентира върху основните цели на съвременната образователна система, насочени към интелектуално, емоционално, социално и духовно-нравствено развитие на учениците, както и към „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности“ (ЗПУО, в сила от 01.08.2016г.).

Параграф втори разглежда компетентностния подход – дадено е определение, проследено е историческото развитие на идеята. Представени са различни класификации на компетентностите.

Трети параграф е посветен на емоционалната интелигентност като основа за формиране на емоционалната и социалната компетентности. Разгледани са видовете емоции, етапите на развитие на емоционалната интелигентност. Описани са теориите, посветени на емоционалната интелигентност и основните форми за развитие на емоционалната интелигентност.

Четвърти параграф е озаглавен „Новите поколения – особености“ и е посветен на особеностите на поколенията Зет и Алфа по отношение както на личностните качества, така и на начина им на учене. Пети параграф разглежда ролята и личностните качества на учителя за развитие на емоционалната интелигентност и неговото значение като мотиватор и лидер. В шести параграф е разгледан класът като група. През постановките на психодраматичния подход авторката обосновава твърдението, че доброто познаване на етапите на груповата работа, както и на груповите динамики, може да помогне на учителя да предложи подходящи дейности на работа и по-ефективно реализиране на целите, свързани с формирането на компетентности у учениците. Това би способствало и за постигане на по-голяма удовлетвореност на учителя от неговата работа.

Втора глава „Интерактивните методи на обучение в часовете по Философия“ съдържа десет параграфа. Разгледани са въпросите за същността и особеностите на интерактивните методи, описана е теоретичната основа на интерактивното учене. Направена е разлика между традиционния и интерактивния образователен модел. Описани са положителните страни на интерактивното обучение, както и трудностите и пречките при работа в интерактивен режим. Направена е класификация на интерактивните методи, като те са разделени на ситуационни, дискуссионни и емпирични.

Представен е изработеният за целите на дисертацията *Дневник за самонаблюдение „Моята емоционална интелигентност“*, по който работят учениците. Целта на дневника е да провокира интереса на учениците и учителите по „Философия“ към изучаване на емоциите и емоционалната интелигентност с цел познаване и развитие на социалната и емоционалната компетентност. Освен работата в дневника като хартиен носител, част от упражненията са изработени с помощта на информационните технологии, като могат да се извършват онлайн. Дневниците са индивидуални, като всеки ученик определя динамиката на работата в него. В края на дневника е отделено място за даване на обратна връзка от учениците, която след обобщение и анализ от учителя, може да доведе до корекция във вида и начина на използване на съответните методи. (Приложение 2)

В главата е отделено внимание на възможността за използване на елементи от метода „психодрама“ като подход, който успешно се използва не само в психотерапията и социалната работа, но и в образованието.

Отделено е място на навлизането и интегрирането на изкуствения интелект (AI) в училище и възможностите за използването му в начина на учене, в методите на преподаване, в разкриването на нови възможности за подобряване резултатите от обучението в една по-динамична, ангажираща и приобщаваща образователна среда в контекста на настъпващата нова ера в образованието.

Авторката показва много добри теоретични познания по разгледаните проблеми и умения за работа с литературни източници.

В трета глава **„Изследване на учениците от средното училище за влиянието на интерактивните методи, прилагани в часовете по „Философия“ върху повишаването на емоционалната интелигентност“** е представено проведеното емпирично изследване, което представлява психолого-педагогически експеримент, реализиран в констатиращ, формиращ и контролен етап.

Формулирани са цел, задачи, обект, предмет, хипотеза на изследването. Описани са използваните методи и изследователския инструментариум.

Хипотезите на емпиричното изследване са:

- Нулева (H₀): няма връзка между прилаганите методи в часовете по „Философия“ и повишаването на емоционалната интелигентност у учениците в средното училище.

- Алтернативна хипотеза (H₁): допуска се, че разработването и прилагането на подходящи интерактивни методи в часовете по „Философия“ може да повиши емоционалната интелигентност при учениците от средното училище.

Описана е **организацията и провеждането** на изследването през трите основни етапа – констатиращ, формиращ и контролен. Определени са критерии и показатели за диагностика и анализ на резултатите от констатиращото и контролното изследване.

За анализ на емпиричните данни са използвани следните инструменти:

- математико-статистически метод – необходим за обработка на данните, получени от приложението на използваните въпросници. Регистрираната емпирична информация е обработена чрез компютърна програма Microsoft Excel.
- Статистически методи за сравняване (Т-критерият на Стюдънт, корелационен анализ).

Резултатите от изследване **нивото на емпатия** с въпросник на И. М. Юсупов показват, че и в констатиращия и в контролния етап няма съществени разлики в средноаритметичните стойности. И в двата етапа е налице нормално ниво на емпатия, като при момичетата се наблюдава по-голям дял към горните стойности на нивото. Авторката интерпретира тези резултати, позовавайки се на особеностите на новите поколения, а именно, че те са емоционални, сензитивни, съпреживяват проявите на другите, интроспективни, насочени преди всичко към вътрешния си свят.

При направения статистически анализ, по отношение на стойностите, регистрирани в теста за емпатия, нулевата хипотеза (H_0) се приема, следователно разликите в резултатите на учениците при констатиращия и контролния етапи са случайни. Сумата от баловите показва нормално ниво на емпатия, което означава, че учениците в междуличностните си общувания успяват да съпреживяват и да се поставят на мястото на другия. Но при избора на интерактивни методи, следва да се има предвид прилагането на техники, насочени по отношение работа е емоции, разпознаването, контрола и вентилирането им. При направен корелационен анализ средноаритметичната стойност на показателите при учениците показва нормално ниво на емпатия, като съотнесено към скалата за отчитане на резултатите от теста (37 до 62 бала нормални нива на емпатия), регистрираните нива при учениците и в констатиращия и в контролния етапи са към горните граници. Наличието на положителна зависимост, слаба степен на корелация по отношение на степента на проява на емпатия, говори за наличието на емпатия у учениците, но и на неумението да разпознават, вербализират и вентилират емоциите. Същото трябва да бъде отправна точка за работа по отношение на преодоляване на споменатите трудности.

При анализ на резултатите от изследване **нивото на самооценка на мотивацията за одобрение** нулевата хипотеза (H_0) се приема, следователно разликите в резултатите на учениците при констатиращия и контролния етапи са случайни. При възрастта на учениците 14-15 г. е особено важно принадлежността към дадена референтна група. Резултатите от констатиращия и контролния етап, показват средни стойности по отношение мотивацията с цел одобрение. Това следва да се има предвид при избора на интерактивни методи, които да са свързани с себеутвърждаващо поведение, асертивност, формиране на реалистична самооценка.

От направеният анализ е видно, че стойността на корелационният коефициент е $r=0,860541$, т.е. налице е положителна зависимост, силна степен на корелация. Силната степен на корелация между двете променливи се дължи на факта, че в резултат на работата през учебната година и приложените интерактивни методи и техники в часовете по „Философия“, учениците са развили умения за изграждане на обективна самооценка, което от своя страна повишава мотивацията за учене и развитие, както и че адаптацията към новото училище, обстановка, ученици и учители е успешна.

При статистически анализ на резултатите от приложения въпросник за **изследване на тревожността STAI** (State-Trait Anxiety Inventory) средноаритметичните стойности показват средните нива на тревожност (обща и реактивна) в началото на експеримента (констатиращ етап) и при отчитане на крайните резултати (контролен етап). При констатиращия етап средните стойности са в скалата на високата тревожност (47,82), докато при контролния етап нивата са в скалата на умерената тревожност (43,3). Въпреки че нивата на реактивната тревожност в констатиращия етап е умерена (43,84), също бележи спад в края на експеримента (41,84).

При анализ на резултатите от изследване **поведението в конфликтна ситуация** с въпросник на К. Томас като най-често срещаната реакция при конфликтни ситуации сред учениците в констатиращия етап се откроява компромис (7.8), следвана от приспособяване (6.5), сътрудничество и избягване с много малка разлика (5.9 и 5.8), като с най-ниска средноаритметична стойност е съперничеството като реакция (4.3), т.е.

повечето изследвани ученици не използват или рядко използват съперничеството като начин за справяне с конфликтни ситуации.

При контролния етап се забелязват значителни промени, регистрирани в стойностите, като стил на поведение в ситуация на конфликт. В резултат на използване на интерактивни методи, за усвояване е развиване на умения за ненасилствено разрешаване на конфликтни ситуации, в контролния етап се наблюдават завишаване на стойностите при стиловете компромис от 26% на 28%, както и при сътрудничество от 19% на 23%, като стилове насочени към действия, зачитащи гледана точка и на другия. Прави впечатление ниските стойности на стила налагане, както при констатиращия етап 14%, така и при контролния 13%. Интерес представляват регистрираните по-високи стойности при стила сътрудничество. За реализирането му са необходими наличието на взаимно доверие и позитивна комуникация между страните.

Въз основа на анализа на резултатите докторантката извежда осем основни извода.

4. Научно-приложни приноси на дисертационния труд

От представените изводи докторантката извежда и обобщава теоретичните и приложни приноси моменти на проведеното изследване. Приемам формулираните от докторантката теоретични и практико-приложни приноси, а именно:

- *Приноси с теоретичен характер:* 1. Систематизирани са теоретични концепции за емоционална интелигентност, основни теории за компетентности, както и особеностите на новата образователна политика, които разширяват информацията свързана с развитието на знания, умения и компетентности у учениците. 2. Направен е задълбочен теоретико-приложен обзор на видовете интерактивни методи и техники. 164 3. Разширено е наличното психолого-педагогическо знание, по отношение на особеностите на новите поколения и множеството модалности на учене, в контекста на приложението на интерактивните методи. 4. Въз основа на горното са изведени основните аспекти за необходимостта от повишаване на емоционалната интелигентност на учениците, като една от предпоставките за формирането на социалната и емоционална компетентности, чрез прилагането на интерактивни методи и техники в часа по „Философия“. 5. Направен е теоретичен анализ на особеностите на личността на учителя, неговите роли, качества и компетентности, необходими в работата за развитие на емоционалната интелигентност у учениците.

- *Приноси с практико-приложен характер:* 6. Използваният тестови инструментариум дава възможност за реализиране на емпирично изследване, което проследява нивото на емпатия, самооценка, тревожност и типични стилове на реакция в конфликтни ситуации при учениците. 7. Идентифицираните данни от основните компоненти, характеризиращи емоционалната интелигентност, дават възможност за разработване и прилагане на примерни модели от интерактивни методи и техники в часовете по „Философия“, насочени към разбирането на собствените чувства и емоции, способността за направлението им, развиване и поддържане на междуличностните отношения, ефективното управление на конфликтни ситуации и други, като ключови умения, формирането и развитието на които са от съществено значение за функционирането и психическия комфорт на учениците. 8. Разработеният продукт – Дневник за самонаблюдение „Моята емоционална интелигентност“ има практическо приложение, като провокира интереса на учениците към изучаване на емоциите и емоционалната интелигентност с цел познаване и развитие на социалната и емоционалната компетентност. Предвид особеностите на новите поколения, освен работата в дневника като хартиен носител, част от дейностите са изработени с помощна на информационните технологии като могат да се извършват онлайн. В края е отделено място на изготвяне на обратна връзка от учениците, която след обобщение и анализ от

учителя, може да доведе до промяна във вида и начина на използване на съответните методи. 9. Разработеният продукт – Дневник за самонаблюдение „Моята емоционална интелигентност“, може да послужи като педагогически ресурс на учителите по „Философия“ като средство за работа в посока повишаване на емоционалната интелигентност у учениците. 10. Получените резултати имат приложно значение в посока възможност за интегриране или модифициране на интерактивни методи и техники в часа по „Философия“ в зависимост от тематичната единица, възрастта, особеностите на класа, груповата динамика и др. 11. Дава се възможност за анализ и преосмисляне на необходимостта от продължаващо практическо обучение на учителите, свързано с познаването и ефективното използване на интерактивните методи и средства в часа по „Философия“.

5. Заключение

Дисертационната разработка е посветена на актуален проблем. Изследването представлява добра съвкупност от теоретични модели и емпирични наблюдения и разширява разбирането относно влиянието на интерактивните методи за обучение върху развитието на емоционалната интелигентност; предоставя ценни изводи, които могат да служат като основа за бъдещи изследвания и интервенции.

Авторката показва много добра теоретична подготовка и умения за организиране и провеждане на научно изследване. Получените данни са основа за извеждане на аргументирани анализи и изводи, които имат несъмнени приноси както в теоретичен, така и в практико-приложен план.

Докторантката има 3 публикации по темата.

На основата на тези заключения давам своят положителен вот и предлагам на уважаемите членове на научното жури на Ива Йорданова Дойнова да бъде присъдена ОНС „Доктор“ в професионално направление 2.3. „ФИЛОСОФИЯ НА КУЛТУРАТА, ПОЛИТИКАТА, ПРАВОТО И ИКОНОМИКАТА“ – ФИЛОСОФИЯ В СРЕДНИТЕ УЧИЛИЩА.

14.02.2025 г.
гр. В. Търново

Подпис:
(доц. д-р Милена Моцинова-Бръчкова)